

rendes működésénél örölközik meg a búzájukat, községi panamak jóváhagyásáért remegő klikkfőnökök. A rend, nyugalom, munka háromsága nevében követelték mindezek az obstrukció letörését és ez el is következett a háromságot egymagában szimbolizáló junker, volt bankvezér és petróleumgyáros Tisza István által. És a rend, munka és nyugalom lovagjai nem látják még ma sem, hogy mennyire a maguk testébe metszettek az erőszak bihari bicskájával. Van rend, de csak az ostromállapot, az osztrák és bosnyák ezredek szuronyának a rendje. Van nyugalom, de a záloglevelek soha nem látott visszavándorlásának, a korona-járadék nyaktörő gyorsaságú árfolyamzuhanásának a nyugalma ez. Van munka, de az ország nagy ipari városaiban forradalmi elszántság és elkeseredés ül az ipari munkásság lelkén.

Aradi Viktor: Jegyzetek a magyar ipar kórrajzához

Iparfejlesztési akciónk mérlege állandóan passzív, a nagyon kétes értékű eredmények egyáltalán nincsenek arányban a látszólag nagy erőlködésekkel és a tényleg jelentős áldozatokkal. És ez a passzivitás még feltűnőbbé válik, hogyha tekintetbe vesszük, hogy a mérleg — hamis. Az iparpártolási akció eredményeit feltüntetni akaró cégjegyzékben ugyanis egész sor nagybeteg, sőt fertőző betegségben szenvedő vállalat szerepel. A legáltalánosabb egy egész különös betegség, amelyet talán *Potemkin-kór*nak lehetne nevezni. A Potemkin-kórban szenvedő vállalatok névleg magyar ipartelepek, de a valóságban csak raktárak, amelyekben a külföldről becsempészett, és átbélyegzett árut hozzák forgalomba mint saját ipartermékeket — állami szubvenció segítségével. Csak különös humora a sorsnak, hogy ezek a vállalatok elég gyakran mint állami szállítók szerepelnek. A közelmúltban leleplezték néhányat,* amelyek egyrészt nagy állami szubvenciókat élveztek, másrészt karteltársai, avagy szállítói voltak állami vállalatoknak (Máv, Állami vasművek) és — Potemkin kórban szenvedtek. Ezek a leleplezések azonban csak a legkirívóbb visszaélések kis töredékét érik, a többi szemérmetlen nyíltsággal folytatja kisedő játékait. Már 1910-ben rámutattam arra,** hogy egy hamis mérleggel manipuláló vállalat, amely állami szubvencióban is részesül és amelynek honatya elnöke a képviselőház közgazdasági bizottságának előadója; Bécsből csempészi be az acélárut, amelyet magyar ipar termékeként hoz forgalomba. A közlemény annyira hatástalan maradt, hogy a vállalat nonszokára a Máv-tól kapott milliós megrendelést — csempész-árúira.

De tévednénk, hogyha ezeket az eseteket önálló kóroknak tekintenénk, ezek a valóságban csak elszigetelt kórtünetek, míg maga a pusztító betegség és annak genyedő sebei sokkal mélyebben fe-

* Gróf Csáky László prakfalvi vas- és acélgyár részvénytársaság; Acélárúgyár részvénytársaság; Magyar-Belga fémipari részvénytársaság.

** *Renaissance*, 1910. nov. 10., 13. szám, 438—443. oldal; *Pénzüvilág*, 1911. 8. szám, 227—232. oldal.

126 szenek, de gondosan be vannak takargatva — újságpapírossal. Egész gazdasági életünk, de elsősorban iparunk ingatag bázisokon épült fel, de erre mindeddig csak félve mertek reámutatni és a bajokat idegen talajon termelt és nem aklimatizált tantételekkel akarták megmagyarázni. Pedig hogyha a tényleges viszonyokat nézzük, úgy az exotikumoknak széles, kiaknáztatlan mezején találjuk magunkat. Csakhogy ezen a mezőn nagyon nehéz a tájékozódás, mert az adatgyűjtés sokszor legyőzhetetlen akadályokkal jár. Ennek a cikknek a keretében is csak arra szorítkozhatunk, hogy az érdekes terület általános jellegét rajzoljuk meg vázlatosan.

Ipari életünk és elsősorban gyáripari életünk alapja a szén, amellyel a gépeket mozgó erőt termelik. A széntermelést minálunk tudvalevőleg ár- és rayenkartel monopolizálja és ezt a kartelt amúgy suba alatt tarifakedvezményekkel meg más jókkal támogatják a kormányok. Bár a kartel gazdálkodása következtében Magyarországon a legdrágább a szén, ezen a bajon rendezett gazdasági viszonyok között könnyen lehetne segíteni. Csakhogy gazdasági életünk fenéig beteg és a szénkérdésben annyi érdekszál zárja el a megoldás útját, hogy a mai erőviszonyok között nem is gondolhatunk az orvoslásra.

Tekintsünk csak egyetlen példát, Budapest szénrel való ellátásának kérdését. Az ipari vállalkozás holmi kis fellendülése — betegkénél gyakori az ilyen lázas roham —, avagy a hideg időjárás-következtében máris beáll a szénínség és a szénárak képtelenül emelkednek. A hatóságok ilyenkor — mi telhetne tőlük — nagyot ütnek a szénkiskereskedőkön, a lapok pellengére állítják az apró „szénuzsorás”-okat, a politikusok pedig ankéteken hordják össze a világ legexotikusabb csodabogarait. Az azonban már senkinek sem jut eszébe, hogy Budapest közvetlen szomszédságában hatalmas szénterületeket tart lefoglalva a kartel. Itt van elsősorban a budakeszi eset. Több mint negyven évvel ezelőtt rámutattak arra,* hogy a budakeszi medence szénkutatóterületre biztató terület, de azért Budakeszin máig egyetlen kapavágás sem történt. Amikor országszerte megindult a szénkutató, egy szép napon Gajári Ödön jelent meg a községben és kibérelte a földbirtokosoktól a szénkitermelési jogot. 1906-ban** már Gajári helyébe a Magyar Általános kőszénbánya részvénytársaság lépett. Ez a vállalat a községi birtokosoknak 7716 hold terület szénkitermelési jogáért évi 1500 koronát fizet, a plébánosnak pedig 90 holdért 250 koronát. Természetes, hogy a Magyar Általánosnak egyáltalán nincs szándékában a szénterület feltárása, mindössze azért fizeti a bérösszeget és azért költött sokszorosan többet a szerződés megkötéséért, hogy valami konkurens ne telepedhessék meg ott. De menjünk tovább, a telki, a pátyi, a jenői, a zsámbéki és a perbáli medencék is le vannak foglalva és ezekért is magas bérösszegeket fizet részben a Magyar Általános, részben Osváth Imre törvényszéki

* Hoffmann Károly: *A Buda-Kovácsi hegység földtani viszonyai*, Pest, 1871. Megjelent a Földtani Intézet Évkönyveinek I. kötetében.

** Lásd 1906. július 5-én kelt szerződést a községháza iratai között.

bíró. És ezek a meddő hegyzáratok megakadályozzák azt, hogy a budapesti szénkérdést gyökeresen orvosolhassák. 127

Hasonló a helyzet az esztergomi szénvidéken, csakhogy itt már több nehézséggel találkoztak a szénkartel tagjai.* Itt nagyon sok a szénterület és a meddő hegyzáratok roppant sok pénzbe kerülének. Ezen úgy segítenek a vállalatok, hogy nem kötik le az egész területet, hanem csakis néhány kisebb területet az egyes medencék legfontosabb pontjain. Természetes, hogy már ezáltal is megakadályozzák a bányanyitást, de azért kisebb balesetek mégis érik a vállalatokat. Így csak legutóbb az Északmagyarországi epöli, bajnai és nagysápi meddő hegyzáratai körül fekvő területek szénkitermelési jogát egy Schwartz Adolf nevű esztergomi bányavállalkozó szerezte meg, de alig kezdte jogosítványait kínálni, a Magyar Általános stromannja jelentkezett és hetvenötezer koronaért átvette a szerződéseket.

A szénterületeken uralkodó meddő hegyzárlat a szénbányavállalatoknak meg az érdekelt földbirtokosoknak összejártsága, amely bányajogunk rendezetlenségében találja magyarázatát. Az abszolútizmus idejében az egész bányászat terén a bányaszabadság elvét hozták érvényre,** de az országbírói értekezlet sietett a szénre vonatkozólag a bányaszabadságot megszüntetni és az ásványszéneket a földbirtok tartozékainak jelentették ki.*** A többi ásványokra vonatkozólag megmaradt továbbra is a bányaszabadság, azokkal keveset törődtek, ami természetes is. A fémek ásványok a hegyvidéken fordulnak elő, olyan vidékeken, ahol nincsenek nagybirtokok és az országbírói értekezletnek bizony nem jutottak eszébe a szegény tótok, oláhok legelői. A monopóliumra törekedő szénbányavállalatoknak csak a földesurakkal kellett megegyezniök, hogy céljukat elérhessék és a vállalatok ebben a tekintetben bőkezűek. Átlag évi másfélmillió koronát fordítanak a feltáratlan területek lezárására és ebbe az összegbe még nincsenek beleszámítva a vesztegetésekre fordított összegek. Csak természetes tehát, hogy a szénbányavállalatok és az agrárius körök között szoros fegyverbarátság keletkezett, úgy hogy például 1903-ban a bányatörvényjavaslat szénbányászati ügyeire vonatkozólag úgy az Országos Magyar Gazdasági Egyesület, mint a Magyar Bánya- és Kohóvállalatok Egyesülete Dr. Baross Jánost bízták meg az előadói jelentés elkészítésével és a két egyesület együttes tervezete a legtúlzóbb agrárius álláspontot képviseli.†

Amint a Budapest–Esztergom közötti szénvidék, úgy le van foglalva az országban minden talpalatnyi hely, ahol esetleg kilátás nyílhatna a szénbányászatra, de a legfontosabb és legszegényetesebb az, ami a krassó-szörény megyei szénmedencék körül történik. Ez a szénterület már azért is elsőrendű fontosságú, mert szene kitűnő kokszolható feketeszen és a szénvonulat oly nagy, hogy innen az

* Ezek: a Magyar Általános kőszénbánya részvénytársaság, az Északmagyarországi és az Esztergom-szászvári kőszénbánya vállalatok.

** 1854 évi május 23-án kelt cs. nyiltparancs.

*** 1861 évi ideiglenes törvénykezési szabályok. VII. rész, 1. §.

† Dr. Baross János: *A szénkérdés a magyar bányajog reformjában.*

128 ország feketeszén-szükségletét kényelmesen lehetne fedezni. Itt tulajdonképpen két párhuzamos medence* húzódik Resica vidékétől az Aldunáig. Jurakorú és karbonkorú széntelepek fekszenek egymás alatt, sőt valószínű, hogy még alattuk is el lehetne érni újabb kőszéntelepeket.** 1910-ben Dr. Schafarzik Ferenc*** Krassó-Szörénymegyéből krétakorú feketeszenet, sőt 7800 kaloriás alsóliaszkorú szenet is említ, amely bátran versenyezhetik a legjobb angol szénnel. A területen az Államvasúttársaság uralkodik. Ez a nagy vállalat csak két vidéken folytat szénbányászatot, Anina és Resica vidékén és gondosan őrökdi, nehogy a közelben más is nyithasson szénbányát. Az Államvasúttársaság nem fejleszti szénbányászatát, csak saját szükségletét fedezi bányáiból egyszerűen azért, mert így elég primitív vasipari telepei is versenyképesek a többi magyarországi vasművel, amelyek külföldről kénytelenek vas-kohóik szén- és kokszszükségletét fedezni. Ezért a vállalat nem is viszi piacra széntermelését és minden igyekezete oda irányul, hogy az óriási területen teljes meddő hegyzárlatot létesíthessen. Ez sokáig ment is szépen, mert a földbirtokok nagy része a vállalaté, de néhány év előtt váratlanul konkurrensé támadt. Egy nagy szénbányavállalat meg akarta törni az Államvasúttársaság feketeszen- és kokszmonopóliumát és szintén foglalni kezdett Krassó-Szörényben. Az akció az úgynevezett „Krassovánok földjén“ indult meg, Krassova, Lupák, Jabálca, Klokotis, Vodnik és Goruja községek területén. A vidék lakossága 1854-ig úrbéres volt és még 1854 óta állandóan pörben állott az Államvasúttársasággal. A vállalat nem tulajdonított nagyobb jelentőséget ezeknek a birtokpöröknek, korlátlan kényura volt a vidéknek. A községek néha pörvesztesek voltak, néha megnyertek egy-egy birtokpört, de a nép soha sem tudott tényleges érvényt szerezni az ítéleteknek. Rá volt utalva a gazdag társaságra, amelynek bányáiban, ipartelepein és erdeiben munkát kapott. Egész 1908-ig folyt ez a meddő küzdelem a nép meg a vállalat között, ebben az évben jelent meg a küzdőtéren a fentnevezett konkurrens szénbányavállalat. A szénbányavállalat vezetői nagyon jól tudták, hogy a pereskedő községek területén hatalmas feltáratlan széntelepek fekszenek és ezért nagy csendben megkezdték az előmunkálatokat. A csoport jogi képviselője, Dr. Rosenberg Ignác petrozsényi ügyvéd egyik segédjét, Török Mór ügyvédjelöltet küldte a helyszínére, hogy az egyes birtokosokkal megkösse a szénkitermelési szerződéseket. Az akció azonban nem vezetett eredményre, mert a járás főszolgabírója, D'Elle Vaux, egyszerűen lefogatta az ügyvédjelöltet, kikísértette a járásból és örök időkre ki is tiltotta onnan. Most már az Államvasúttársaság magának akarta biztosítani a területet és maga kötött szénkitermelési szerződéseket. Az egyes gazdáknak 10—15 koronát kínált a szénkitermelési jogért és aki nem állott kötélnek,

* Lásd: Hantken Miksa: *A magyar korona országainak széntelepei és szénbányászata*. Budapest, 1878.

** Frech Frigyes dr.: *A tengeri eredetű carbon Magyarországon*. Budapest, 1906. Földtani Közlöny 1 3. szám. (49. oldal.)

*** Lásd a *Magyarhoni Földtani Társulat* 1910 március hó 2-án tartott szakülésének jegyzőkönyvét. *Földtani Közlöny*. 1910. évf. 203-ik oldal.

az ellen megmozgatta összes hatalmi eszközeit. A nép Darányi Ignáchoz, az akkori földművelésügyi miniszterhez fordult segítségért és többek között 1909 augusztus 20-án egy terjedelmes kérvényben a felháborító visszaélések egész sorát festik. „ . . . sokan közülünk nem voltak hajlandóak a szénkiaknázási jogot eladni és ezért a társaság megvonta tőlünk az eddig használt* legelőket, az azokon ültetett gyümölcsfákat kivágatja, a marhahatásért díjat szed, embereinket a gyári munkából elbocsátja . . . ” A szerencsétlen nép jajszava visszhang nélkül elenyészett, a meddő hegyzárlat pedig könyörtelenül végre lett hajtva. Igaz ugyan, hogy az Államvasúttársaság az utóbbi időben az úgynevezett „mágnáncsoport”-ban konkurrenst kapott, de ez egyáltalán nem járult hozzá a kérdés megoldásához, a hatalmas széntelepeken ma is korlátlan a meddő hegyzárlat.

Pedig a krassó-szörénymegyei széntelepek elsőrangú szerepet volnának hivatva játszani a magyar iparvállalatok szénrel való ellátásánál. A porosz és angol szenekkel versenyző minőségű és előnyösen kocsizható feketeszenek hatalmas vonulata kiszoríthatná a beözönlő idegen szeneket és függetleníthetné a magyar iparvállalatokat. Csak a szabad verseny feltételeit kellene, hogy megteremtse valamelyik kormány egyetlen tollvonással. De hol van az a kormány?

Es ne felejtjük, hogy itt nemcsak a szénkérdésről van szó, hanem a magyar ipar közvetlen fejlesztéséről is. Hogyha helyreállana a széntermelés terén a szabad verseny, akkor maguk a szénbányavállalatok igyekeznének új piacot teremteni termékeiknek és a gazdag vállalatok, amelyek pukkanásig teleszívták magukat a hosszú verseny nélküli uralom alatt, maguk is az iparfejlesztés terére lépnének, hogy így új fogyasztókört biztosítsanak maguknak. Csakhogy intéző köreink mindebből semmit sem látnak és az 1903. évi bányatörvénytervezet épen ellenkező álláspontból indul ki.**

Ilyen körülmények között csakugyan bajos komolyan beszélni annak az iparnak a fejlesztéséről, amelynek mozgató erejét megbénították mesterséges meddősítésekkel.

Sokkal szomorúbb a helyzet a vaskérdés körül. Vaskorszakban élünk, iparunk csontváza vasból épült és egészséges ipari fejlődésről beszélni sem lehet, hogyha a vasipar beteg. Pedig a vaskérdés terén még több a visszaélés, mint a szénbányászat terén.

Itt van elsősorban a vaskartel. Ez az egész monarchiára kiterjedő szervezet, de a magyar kartelcsoport bizonyos függetlenséget vívott ki magának és amióta megnyerte karteltársnak az állami vasműveket, féktelenül uralkodik. A magyar vaskartel nagyon vigyáz arra, hogy üzelméről mennél kevesebb kerüljön nyilvánosságra és ezen a téren csodával határos eredményeket ér el. A bajba került bajtársakat

* T. i. a peres területeket, amelyeket azonban addig a község népe használt.

** Lásd a 3. §. megokolását. „ . . . a társadalom jól felfogott gazdasági érdeke inkább ellene szól az erőszakos intézkedéseknek, mert a köszénbányanyitások erőszakos siettetése a dolog természeténél fogva túltermelésre, a vagyon okatlan elfecsérelésére s előbb-utóbb biztos gazdasági válságra vezetne.”

130 megvédi, mint azt az Államvasúttársaság bélyegzőcsalási baleseténél láthattuk. Mindennek dacára a vaskartel beavatott körökben mint a kartelzsarnokság prototípusa ismeretes és méltán.

A vaskartel szerződésének első része az ármegállapításokra vonatkozik, ezt mellőzhetjük jelen alkalommal. Második része a szállítási feltételeket tárgyalja és a kartelszerződésnek ez a része valóságos arculcsapása minden iparpártolási frázisnak.* A kartelszerződés e pontja szerint a vasművek nem állapítanak meg biztos szállítási határidőt, hanem oly sorrendben intézik el a megrendeléseket, amely sorrendben a kartelközpont kiosztja a kontingenst. Tekintsük csak, hogy milyen lehetetlen helyzeteket teremt a gyakorlatban ez a megállapodás. Egy vállalkozó megrendel bizonyos mennyiségű vasanyagot. A vasművállalat felveszi a megrendelést és értesíti a vállalkozót, hogy a megrendelést el fogja intézni, amikor sorra kerül és az akkori kartelárakat fogja számítani. Vagyis a megrendelőnek fogalma sincs arról, hogy mikor kapja meg az árút és milyen áron. Hat-nyolc hónapig is elhúzódik egy-egy megrendelés elintézése és aközben a konjunktúrák megváltozhatnak, az árak emelkedhetnek anélkül, hogy a vállalkozó védekezhetnék. Ez az oka annak, hogy a vasra szorult iparágak terén örökös az árhullámlás, a vállalkozás nem történhetik szolid alapon, mert hogyha a normális árakat veszi számításba a vállalkozó, akkor egy váratlan áremelés kritikus helyzet elé állíthatja, míg hogyha az esélyekkel számol, túlságos drága árakat kénytelen bevasalni a fogyasztókon.

A kartelszerződésnek van egy függeléke is, amely a kartelszerződési tervezet 7-ik pontja volt és ez a függelék egyenesen iparfejlesztésellenes tendenciájú és a gyakorlatban is ilyen hatású. Ebben arra kötelezik magukat a kartel tagjai, hogy meggátolják minden olyan vasipari vállalat létesítését, amely iparág képviselve van a kartelben. Ennek a megállapodásnak romboló hatását a legjobban a szolnoki kocsirugógyár esete mutatta. Magyarországon ugyanis kocsirugókat nem gyártanak és ezért egy vállalkozó Szolnokon kocsirugógyárat épített. Csakhogy a kartelben van olyan ausztriai gyár, amely kocsirugókat is gyárt és ennek védelmére a kartel sikra szállott. A szolnoki gyár az egész monarchiában nem kapott vasat (természetesen még az iparpártoló állam vasműveinél sem) és megbukott.

Hogy milyen eszközökkel dolgozik ez a kartel, arra nézve nagyon jellemző már az is, hogy termelési adatait nem hozza nyilvánosságra. Az osztrák kartel minden hónapban nyilvánosságra hozza, hogy az egyes vasipari termékekből mennyit helyezett el az elmúlt hónapban, a magyar kartel ezeket az adatokat titokban tartja. Az osztrák vasipari vállalatok negyedévenként, félévenként és évenként nyilvánosságra hozzák a termelési és fogyasztási adatokat, a magyar kartel tagjai ezt sem teszik. Sőt! 1909-ig az elmúlt évre visszamenőleg Wahlnér Aladár miniszteri tanácsos a *Bányászati és Kohászati Lapok*-ban hozta nyilvánosságra a termelési adatokat, de a Rimamurány-Salgótarjáni vasmű részvénytársaság intervenciójára Wekerle Sándor akkori pénz-

* Ujra hangsúlyozzuk, hogy a vaskartelben az állami vasművek is képviselve vannak.

ügyminiszter 1909—29.387 számú határozatával azt is betiltotta.* Azóta a vaskartel teljesen elzárkózott a nyilvánosságtól, csak hatását érzik a fogyasztók és a reá utalt iparágak.

Természetes, hogy egy ilyen kíméletlen eszközökkel dolgozó érdekszövetség gondosan őrködik, hogy a konkurenciának még a lehetőségét is elzárja és a vaskartel ezt annál könnyebben megteheti, mert a vasiparnál úgyszólván a monarchia minden pénzcsoportja érdekelve van. De ez nem elég biztosíték a kartelnek. Minden alkalmat felhasznál arra, hogy elsirja azt a régi, hazug nótát, hogy Magyarország vasércekben szegény, hogy a magyar vasércterületek nagyon hamar kimerülnek. De még itt sem áll meg a kartel, hanem védekezését kiegészíti meddő hegyzárlattal és már csirájában elfojt minden új vállalkozást. E cikk keretén messze túlhaladó feladat volna ennek a tevékenységnek részletes vázolása és azért csak a legkirívóbb eseteket említem meg. Az Alduna mentén, az Almáshegységben egész vashegyek várják a kiaknázást. 8—10 év előtt néhány kisebb vállalkozó meg is kezdte a kutatási munkálatokat, de amikor vasércelőfordulások iránt külföldiek is kezdtek érdeklődni, a vaskartel egyik vezető tagja, az Államvasúttársaság minden talpalatnyi helyet lefoglalt zártkutatmányokkal. Azóta állandóan fentartják ezen a vidéken a meddő hegyzárlatot és a bányahatóságok nem mernek komolyan fellépni az állami vasművek karteltársa ellen. Ugyanez az eset a marosvölgyi vasérctelepeknél is. Itt is az Államvasúttársaság tartja lezárva a vasércterületeket, de egy kapavágást sem tesz. A Maros völgyében, Krassó-Szörény és Hunyadmegye határán Dr. Helvey Tivadarnak vannak értékes vasércterületei. Már évek óta azon igyekszik, hogy itt egy vaskohételepet létesítsen, de a milliomos, jóhírnevű vállalkozó képtelen a tervezett vállalatot finanszírozni, mert a vaskartel minden ajtót elzár előle. De menjünk tovább. A székelyföldi telepek nagy részét báró Dániel Gábor és az Államvasúttársaság tartja lefoglalva és ugyancsak az Államvasúttársaság meg a Rimamurányi foglaltak le a déli Biharban minden hozzáférhető vasérctelepet. A Rimamurányi tartja sakkban a nagyváradi latin szertartású püspököt és gróf Wenkheimet, akiknek hatalmas vasérctelepeik vannak a Bihar-hegységben.

A vaskartel igazi hazája azonban a Felvidék. Itt már a vaskartel létesülése előtt le volt foglalva majdnem minden terület és ezért itt alig van helye a meddő hegyzárlatnak. Ezért a vaskartel irtó háborút indított a kisvállalatok és kisvállalkozók ellen és legnagyobb részük tönkre is ment, területük potom pénzen került a vaskartel birtokába. Csak néhány jobban szituált vállalat tudott dacolni a kérlelhetetlen ellenséggel, de ezeknél a fejlődést tette lehetlenné a kartel. Minden rendelkezésére álló eszközt felhasznált, hogy ezeket kompromittálja és ezen a téren páratlan sikereket ért el. A Sárkány I. Károly örökösök képtelenek voltak csetneki üzemüket fejleszteni, a jól jövedelmező kisvállalat részére nem tudtak az országban pénzt szerzeni, hogy az elvénhedt vasöntőde helyébe újat építsenek. Évtizedes meddő küzdelem után két éve olcsó pénzen a kartel kezeibe került a vállalat. Ugyan-

* Wahlner Aladár: *Magyarország bánya- és kohóipara az 1908. évben. Bányászati és Kohászati Lapok.* 1909. dec. 15. 24. szám. 719. oldal.

132 ennek a sorsnak néz elébe a Heinzelmann-féle vasgyár, amely jól prosperáló, jövedelmező vállalat, de képtelen az üzem fejlesztésére.

És ezek után joggal feltehetjük a kérdést, vajon lehet-e a magyar iparfejlesztésről komolyan beszélni a mai viszonyok között? Amikor az ipari üzemek mozgató erejét, a szemet monopolizáló csoport szabadon garázdálkodik és eldugdossa az ország földjének kincseit, hogy saját kincsein drágábban adjon tovább és amikor minden kartelek legerőszakosabbika, a vaskartel, amelyben állami üzemek is részt vesznek, megakadályozza a vasipar fejlődését, hogy a konkurenciától megmeneküljön. Szénre és vasra van alapítva minden ipari fejlődés, ez a gazdasági élet két legfontosabb alapzata és ez az alapzat minálunk megbizhatatlan. Nem lehet rá építeni.

Erdélyi Viktor: Románjaink és az általános választójog

A Fehérkőrös völgyének legészakibb, Hunyad és Bihar közötti részét jártam be. Magyarország ugyancsak nem szűkülökdi szegény vidékekben, de ehhez hasonló kietlen sivárságot alig találunk a Kárpátok hegygyűrűjén belül. Vad vízmosások kietlen szakadékokkal, vízáradás pusztította völgyek csupasz szirttalajjal váltakoznak és hogy nem Középázsia vadonjában járunk, arra csak az mutat, hogy a pusztaság védettebb helyein nem barlanglakó vadállatok, hanem nyomorgó emberek laknak primitív istálló házaikban.

Az egyik szelidebb helyen öt-hat lépés hosszú-széles meredek kukoricáson öreg parasztember kínlódott; törött kapájával és bütykös-újjú kezeivel szedte ki az arasznyi növény körül a köveket és gondos vigyázattal kapargatta a kevés termőföldet, amelyből alig szívott táplálékot a sápadtzöld növény. Leültem a mesgye szélére és csakhamar összebarátkoztam az öreggel. Az általános kérdések után, ahogy elült kissé bizalmatlansága, váratlan kérdéssel lepett meg.

— Az úr messze járt, sokat látott, talán azt is tudja, hogy mit csinál a mi jó öreg császáruk.

Az első percben nem értettem, miért érdekli annyira ezt a világtól elzárkózott embert a „császár“ sorsa, de csakhamar megtaláltam a rejtély kulcsát. Ez az elhagyatott nép még mindig II. József-re gondol, aki megvédte a helyi kiskirályok visszaélései ellen, a primitív népnél a „császár“ fogalom, a jobb sors, a szebb jövő fogalma. Amint fogalom volt őseinknél is, akik 1784-ben és 1850-ben fegyveresen állottak ellent a császári hadseregnek, de azért folyton a császárra hivatkoztak. És reá hivatkoztak akkor is, amikor vezéreiket börtönre vetették a „császár nevében“ és ugyancsak az ő nevében pofozták, hajtották az örületbe a porkolábok szabadsághősüket, Jancu Avrámot.

De nemcsak a román köznép, hanem az egész magyarországi